

UNA PERSPECTIVA INÈDITA DEL DR. BELLARMÍ RODRÍGUEZ ARIAS (1895-1997)

Francesc Xavier BUQUERAS i BACH

Introducció

El Dr. Bellarmí Rodríguez Arias va néixer a Barcelona el dia 27 de Juny de 1895 i va morir a Barcelona el dia 22 de Juny de 1997.

Vaig tenir l'oportunitat de conèixer personalment al Dr. Bellarmí Rodríguez Arias amb motiu de l'anàlisi de la '*Revista Médica de Barcelona*' (1) i a través de la informació que em va donar de la persona del Dr. Emili Mira i López (2). En les dues ocasions em va atendre a casa seva, a la Via Augusta de Barcelona, els dies 14 de juny de 1991 i 28 d'octubre de 1992, respectivament.

Sóc conscient de que la tasca assistencial, docent i escrita del professor Bellarmí Rodríguez Arias, així com la seva personalitat, ha estat extensament estudiada, en particular gràcies al llibre que li va dedicar la '*Real Academia de Medicina de Barcelona*', amb motiu del seu 80è aniversari (3).

I és que l'anàlisi de la vida i obra del doctor Bellarmí Rodríguez Arias, fill del conegut i prestigiós doctor Antonio Rodríguez Morini, té un extraordinari valor testimonial per la *Neuro - Psiquiatria catalana i espanyola*, doncs a través del seu pare ens permet relacionar-lo amb la figura rellevant de Joan Giné i Partagàs (4), i tota l'Escola d'aquest darrer, en la qual Artur Galcerán i Granés (5) i Antonio Rodríguez Morini (6) foren els dos principals col·laboradors i successors del que fou director del manicomí de 'Nova Betlem' i degà de la Facultat de Medicina (7).

Efectivament, el seu pare, el doctor Antonio Rodríguez Morini, glòria de la història de la psiquiatria catalana, fou un metge prestigiós de Barcelona, que a més de metge general de molt bona clientela a Sant. Gervasi, exercí com alienista, en quin sentit va crear la '*Revista Frenopática Española*'. Així mateix, va ser un dels fundadors del Sanatori Mental de Nova Betlem, situat a la falda de Collikerola i director durant molts anys dels dos Hospitals Psiquiàtrics de Sant Boi -el d'homes i el de dones doncs ja existia la separació administrativa i funcional: Freres de Sant Joan de Déu i Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor.

Però aquesta comunicació té per objecte assenyalar una perspectiva inèdita i a la vegada desconeguda d'en Bel.larmí. A partir d'uns col·loquis que tingueren lloc al Departament de Psiquiatria i Psicologia de la Facultat de Medicina del carrer Casanova, i de la mà del Dr. Dídac Parellada, en Bel.larmí evoca el seu passat *seixanta set anys després que va sortir llicenciat de la Facultat* i ens diu entre altres coses la importància que tenia per a ell la persona del seu pare, que va estar a Madrid a la coneguda '*Residencia de estudiantes*', que va conèixer a dues persones de las que va copiar moltíssimes coses referint-se a José Miguel Sacristán i a Gonzalo Rodríguez Lafora. Finalment, ens recorda la que al nostre entendre constitueix una *perla psicobiografica*, i en conseqüència el 'leit motiv' d'aquesta comunicació.

He de dir que he tingut la sort de conèixer i obtenir informació complementària de primera mà del seu fill, el metge neuròleg, Dr. Bel.larmí Rodríguez Alonso - Cuevillas.

II. -PERFIL PSICO-BIOGRÀFIC

Aquest capítol és gràcies a les converses tingudes amb el seu fill, el doctor Bel.larmí Rodríguez Alonso - Cuevillas (8).

1. - Anada a París. Dispensari de Neurologia de l'Hospital Clínic.

Bel.larmí cursà els estudis a Barcelona, va llicenciar-se el 1916 i es doctorà l'any 1918 (a l'edat de 23 anys). Després, inclinat ja d'antuvi cap la Neurologia, *anà a París al servei del Prof. Pierre Marie*, on hi passà dos

anys ben aprofitats, ampliant coneixements i contraent bones i profitoses amistats amb persones que després han estat eminències en el món de la Neurologia.

En tornar de París, es presentà al Servei de Ferrer Piera de l'Hospital Clínic, on havia estat d'intern durant la carrera, precisament en el moment en que el Prof. estava presentant als alumnes de la classe un malalt neurològic. Al veure que es presentava el jove Bel.larmí, acabat d'arribar de les famoses clíniques neurològiques de París, el va cridar i l'invità a què efectués l'examen del malalt que estava presentant, que era de diagnòstic dubtós.

L'exploració va ser feta amb un mètode i precisió tal que despertaren l'admiració de tothom, resultant-ne un diagnòstic exacte, crec que de *mieleitis transversa*. El Prof. Ferrer, que ja tenia pensat en crear un Departament de Neurologia, especialitat aleshores naixent, li oferí la direcció del Dispensari.

Es va trobar també -al venir de París- amb una bona clientela procedent del seu pare, amb un predomini de malalts psiquiàtrics. Aleshores la Psiquiatria i la Neurologia solien anar plegades, així veiem que la primera revista en la que va col·laborar, abans d'acabar els estudis, va ser "*La Revista Frenopática Española*" i després va intervenir molt en la "*Asociación Española de Neuro - Psiquiatria*" junt amb Emili Mira. Però ell, i ja des d'un bon començament, es va destacar marcadament vers la Neurologia.

2. – Institut Neurològic Municipal

Tot just acabats els estudis, va ingressar en el Cos de Metges Municipals, com a super - numerari primer, fent guàrdies en els dispensaris de barriada, guanyant després per oposició un lloc més fix a l'Asil del Parc, on primer s'hi recollien els captaires de la ciutat i ell hi va crear un dispensari per Malalts Mentals, que es convertí en *Clínica Municipal d'Urgències Psiquiàtriques* amb infermeria pròpia, per acabar essent l'important *Institut Neurològic Municipal*, del que en fou director fins el moment de la seva jubilació, als 70 anys.

L'Institut Neurològic Municipal, fundat l'any 1936, per Bel.larmí, estava ubicat al C. Llull, núm. 8, de Barcelona. Comptava amb 120 llits i en el seu

organigrama (9) s'inclouen la Neurologia clínica, Neuropediatria, Neurocirurgia, Cirurgia Neurovascular, Otoneurologia, Oftalmoneurologia, Neurofisiologia, Neuropatologia i Radiodiagnòstic, a més d'un Laboratori pels anàlisis clínics, una oficina de Farmàcia i un equip de Rehabilitació del Llenguatge i un altre de Fisioteràpia.

El Dr. Joan Solé Llenas quan parla (Editorial de la Rev. 'Informa'. Vol. II. núm. 13. Desembre 1997) de l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona, ens diu el següent d'en Bel.larmí:

"Poseía las cualidades fundamentales para ser un buen dirigente: conocer bien cómo se debe dirigir y tener un adecuado concepto del trabajo en equipo, sabiendo rodearse de prestigiosos colaboradores".

Científicament i ja des d'un començament, estava marcadament influït per la cultura francesa, sens dubte una de les més avançades del món d'aleshores en el terreny de la Neurologia. Formà part de la primera *Reunió Neurològica Internacional de la 'Société de Neurologia'* amb una ponència sobre neuro-sífilis, presentada junt amb Jaume Peyrí. Els seus viatges a París eren freqüents i, entre altres, va presentar-hi estudis sobre encefalitis i gegantisme hipofisari.

Autor de nombrosos llibres i treballs, ponències i comunicacions, entre els quals destaca la ponència presentada al Congrés de psiquiatres i neuròlegs francesos junt amb Alajouanine sobre esclerosi en plaques. A instigació del Dr. Charpentier va formar part del *Congrés de Washington de l'any 1930*, en el que es creava la Lliga de Higiene Mental. Fundador i secretari general de la Societat de Neuro-Psiquiatria. Al costat de Lluís Barraquer i d'Antoni Subirana se'l pot considerar com a un dels creadors de la *Societat de Neurologia*, de la que en va ser president i després president d'honor.

3. – Revista Médica de Barcelona

A l'any 1924 va ser un dels iniciadors de la '*Revista Médica de Barcelona*' (1), de la que, a més d'iniciador, en fou secretari, col.laborador habitual i destacat editorialista. Amb aquesta revista, va arribar a recollir pràcticament tota la producció científica de la nostra medicina i d'ella en varen sortir sense interrupció 126 números, des del gener de l'any 1924 fins el juny del 1936, en què l'esclat de la guerra civil va acabar amb tot.

Quan es va inaugurar, Joaquim Trias li digué a Bellarmí que la trobava perfecta en tots sentits, però l'advertia que veia molt difícil assegurar-ne la continuïtat. Després d'uns mesos de comprovar-ne l'èxit creixent, el mateix Trias, no sols va reconèixer el gran èxit de la publicació, sinó que li proposà crear-ne una de similar, que recolliria la producció quirúrgica. Així fou com aparegué la *'Revista de Cirurgia de Barcelona'* amb tot parella de l'anterior, amb el mateix format, feta en la mateixa impremta i en el mateix local de redacció.

La Revista de Cirurgia estava regida pels germans Trias, junt amb Corachan i Ribas i també fou un èxit complert. Al voltant d'aquestes revistes s'organitzaren unes trobades entre metges i cirurgians de Madrid i Barcelona.

Recorda el nostre interlocutor que vingueren Marañón, del Rio, Argüelles, González Duarte i molts d'aquí anaren a Madrid a presentar treballs i donar conferències, establint-se un veritable i profitós intercanvi Madrid - Barcelona (1), en el que Rodríguez Arias hi va jugar un important paper.

4. – Universitat Autònoma de Barcelona

En instaurar-se la Universitat Autònoma i a proposta del Patronat, va ser nomenat Professor de Neurologia. Nova assignatura semi-optativa que s'incorporava per primera vegada als programes de la Facultat. El nomenament era de Professor Agregat per temps indefinit i amb caràcter de titular amb plenitud de funcions. Va organitzar cursos per alumnes, per a post-graduats i monogràfics. En aquesta funció docent es va trobar respaldat per Eduard Tolosa i Colomer.

Les autoritats sanitàries de la Generalitat li demanaren consell i assessorament sobre l'assistència psiquiàtrica i neurològica en vistes a l'estructuració d'un nou pla sanitari.

5. – Guerra Civil

D'aquesta manera, ens trobem que a l'any 1936, quan sols comptava quaranta anys d'edat, Bellarmí ja es trobava en un punt culminant del seu

prestigi, al capdavant de la ciència neurològica, en la que ocupava els llocs dirigents de gairebé totes les societats i congressos d'aquesta matèria i de la que en fou nomenat el primer professor amb caràcter oficial que s'havia instituït. Fou en aquells moments en què, a l'esclatar la guerra civil, tot va quedar interromput.

Els centres nosocomials de Barcelona es convertiren en hospitals que s'ompliren de ferits i ell va dedicar-se intensament a aquell centre municipal, en el que tant havia laborat i que havia transformat d'un simple asil en un important Institut Neuro-Psiquiàtric i que ara, a més dels malalts habituals, rebia l'allau incontenible dels ferits de guerra. Aquest centre, va ampliar-se amb un gran local que era un antic col·legi abandonat, en forma d'Hospital annex, en el que es varen instal·lar serveis de radiologia, anàlisi i quiròfan i que va funcionar durant tot el conflicte i en el que Adolfo Ley va efectuar-hi la major part de la Neuro-Cirurgia.

Gairebé al final de la guerra, va tenir la desgràcia de què la seva muller morís víctima d'un bombardeig, quan transitava per un dels carrers de la ciutat, cosa que va representar per Rodríguez Arias un cop molt difícil de superar. Als pocs dies apareixia un article d'ell, en un dels diaris d'aquí, condemnant severament el bombardeig de les ciutats obertes, considerant-la com una pràctica totalment contrària als principis humanitaris més elementals.

En acabar-se la guerra, vingué un llarg període marcat pel que en deien les '*depuracions*', que consistia en perseguir i castigar a tots aquells que ocupaven càrrecs o posicions destacades, molts d'ells, com és natural, optaren per emigrar del país. Rodríguez Arias va ser dels que es van quedar, disposat a passar el seu corresponent calvari.

En primer lloc, es va trobar amb la pèrdua econòmica determinada per l'abolició de la moneda d'aquí i per quedar apartat de totes aquelles posicions tan dignament guanyades pels seus propis mèrits i esforços en l'àmbit professional i universitari. A tot això, cal afegir-hi el fet de passar uns quants mesos a la presó per acabar de completar el quadre.

Per fortuna, uns quants amics dels que entraren amb els vencedors, es comportaren dignament i li donaren la mà, aconseguiren treure'l de la presó i que se li conservés el lloc que tenia al Departament de Sanitat del Municipi que, per altra part, es tractava d'un càrrec poc abellidor, que no

despertava la cobdícia de ningú atès el sou irrisori amb que comptava i al fet d'estar situat en un lloc que passava bastant desapercebut.

Un cop superat el col·lapse, va procurar recuperar la clientela i es va dedicar plenament a refer aquell departament municipal en el que tant havia laborat i en la qual tasca va comptar des d'un començament amb la col·laboració incondicional de companys amants de la Neurologia. Als pocs anys, aquella institució va tornar a agafar l'empenta i la importància d'abans i en ella s'hi efectuaven treballs de tota mena del camp neurològic.

Gràcies a l'ajut de Trias de Bes i de Soler Dopff pogué aprofitar l'Hospital d'Infecciosos i el Preventori de Psiquiatria. De dia en dia augmentava la quantitat de malalts que acudien al centre. Anatòmics eminents, que no sabien on anar, com Pons Tortella i Martínez Garcia, feren els seus estudis sobre sistema nerviós en l'esmentat centre, on acabaren per instal·lar una cerebroteca important i una llibreria especialitzada. Adolfo Ley i Eduard Tolosa operaven els malalts neuro-quirúrgics. I així fou com l'Institut Neurològic assolí sota la seva direcció, la importància i la fama d'un centre superior d'estudis neurològics, en el que hi acudien els post-graduats per a perfeccionar els seus coneixements.

6. – Reial Acadèmia

Un altre lloc, que també va constituir per a ell un veritable refugi, va ser la Reial Acadèmia, de la que a l'any 1932 n'havia estat elegit membre corresponent.

La Reial Acadèmia va ser una de les poques institucions que es va poder mantenir amb una certa independència després del daltabaix de la guerra, gràcies a l'actuació hàbil i decidida dels elements que aleshores la dirigien. De tal manera que cap dels seus components en va ser expulsat, inclosos aquells que s'havien vist obligats a fugir, víctimes de persecucions, i entre els quals hi havia el propi president. A tots ells se'ls va guardar el lloc, esperant la seva tornada.

A l'any 1955 Bellarmí va ser elegit membre numerari i el 27 de maig de 1956 va llegir el discurs d'ingrés sobre el tema: *"Estampa o aspectos de la higiene i de la profilaxis en clinica neurològica"*. Va ser contestat pel doctor Lluís Trias de Bes.

A l'any 1963 fou elegit Secretari General i tres anys més tard, en vistes a la seva extraordinària tasca efectuada en el secretariat, es va atribuir al seu càrrec, caràcter de permanència. Sempre estava present en tots els actes, en els quals, a més d'assistir-hi, animava amb les seves encertades intervencions. Sempre estava a punt per a suplir alguna absència i quan es presentava alguna escletxa, ell l'omplia amb un discurs o unes paraules adequades i mai deixà d'anotar les cròniques de la casa i vetllar per les publicacions, que fins al final es mantingueren al dia.

A l'any 1965, en fer 70 anys, l'edat de jubilació del seu càrrec en el cos mèdic municipal, deixà la direcció de l'Institut Neurològic a mans del Dr. Azoy i es pogué dedicar a l'Acadèmia amb una plenitud absoluta, cosa que féu amb un entusiasme que mai l'abandonà. Segons ell deia als seus amics, l'Acadèmia li era com un lloc de repòs que el confortava, com una espècie d'oasi enmig del difícil i a voltes penós trànsit del camí de la vida.

Per desgràcia, una afecció ocular progressiva li dificultava les lectures, cosa que suplia amb cintes magneto-fòniques i estudiant-se i retenint amb la seva prodigiosa memòria els discursos i conferències que pronunciava. La llegenda -fet real- diu que essent Secretari perpetu de la Reial Acadèmia de Medicina i afectat com acabem de dir d'una ceguesa important, en la sessió inaugural de cada curs, prenia els papers de la *Memòria anual* -sense veure-la-, sense cap vacil·lació, de tal manera que un assistent que ignorés el seu problema visual, no hauria pogut sospitar que tota la Memòria era totalment recitada de memòria.

L'any 1976, en ocasió de fer 80 anys, l'Acadèmia (3) li va dedicar un llibre encapçalat pel president Dr. Pere Domingo. En ell van contribuir tots els acadèmics amb sengles articles referents a la seva obra professional i a l'exemplaritat de la seva labor acadèmica. El 1978 va llegir la lliçó inaugural de curs.

Finalment, el gener de 1984 fou anomenat President d'Honor. Després de l'any 1988, amb la vista gairebé perduda del tot, va retirar-se al seu domicili, assistit pels seus fills i néts i on morí pocs dies abans de complir els 102 anys.

III. – El Testimoni del Dr. Parellada

1. - Dídac Parellada alumne de Bel.larmí Rodríguez Arias

Segons testimoni del Dr. Dídac Parellada, de quan va cursar la Neurologia, l'any 1934 o 1935, el catedràtic de Neurologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, era el Dr. Rodríguez Arias, qui aleshores tenia una quarantena d'anys, i estava en plena forma. I Parellada ens diu amb orgull: *"Jo vaig ser alumne del Professor Rodríguez Arias quan ell explicava neurologia"*.

Ens diu també Parellada que l'assignatura era voluntària; és a dir, l'alumne podia triar. I és que aleshores hi havien unes assignatures considerades importants, fonamentals per l'exercici mèdic, que eren obligatòries. Després n'hi havien unes altres, menys importants, però que també eren obligatòries, encara que tenien un nombre inferior d'hores lectives. I, darrerament, unes altres que no eren obligatòries, però que sí resultava obligatori triar-ne vàries; i això era fet amb la intenció de facilitar una mena de noviciat en el terreny de les diverses especialitats que cada un considerava com de major afinitat amb les seves aficions. I Parellada va triar, una d'elles, la neurologia. D'aquesta manera eren tan sols una vintena de matriculats. I recorda o millor, tenia presents, a Fornés, de Rubí, i a Badia -el pediatra-, nebot de la cantant Conxita Badia.

"El que no vull deixar de dir és que recordo amb afecte i autèntic agraïment les seves magistrals lliçons que tots els alumnes estimaven amb el que veien, independentment de la brillantor de l'aprenentatge. Les classes eren molt clares i precises, i les lliçons pràctiques, molt demostratives i gràfiques. El catedràtic es mostrava autoritari, però just, gens arbitrari ni capriciós i tenia el suficient atractiu per mantenir pendent l'atenció de tots els alumnes. Acabada la classe, en uns moments complementaris, es mostrava distès, amical i simpàtic. Val a dir que si el Patronat de la Universitat Autònoma li havia confiat la càtedra, ell havia demostrat posseir la capacitat científica i pedagògica, i s'havia mostrat digne de la confiança que se li havia concedit".

El Dr. Ramón Vidal i Teixidor també parla del mestratge de Bel.larmí en el camp difícil de la neurologia i diu textualment el següent (10):

"Però he de dir que mai no oblidaré la formació bàsica en Neurologia que allí vaig rebre i que considero no solament recomanable, sinó indispensable, per la formació de tot psiquiatra. Recordo que la primera comunicació científica que vaig presentar a un Congrés de la societat Espanyola de Neuropsiquiatria (última que es va celebrar abans de la nostra guerra) va ser sobre 'malalties hereditàries neurològiques', tema en què estava molt interessat el Professor Rodríguez Arias".

Cal assenyalar que el Catedràtic de Neurologia era, simultàniament, Metge Director del Sanatori Psiquiàtric de Sant Boi - Homes (mentre que el Director de Sant Boi - Dones era el Doctor Emili Mira i López, a qui se li havia confiat la càtedra de Psiquiatria) (2)

La compatibilitat de Neuròleg i Psiquiatre s'explica perfectament, no tan sols perquè a principis del segle XX l'especialitat era de *neuro - psiquiatria*, sinó pel fet de que Rodríguez Arias havia començat com a psiquiatre, i després a París, es va sentir més interessat per la Neurologia.

En Parellada tampoc vol deixar de dir que ja a l'any 1911 (o sigui quan Bel.larmí tenia 16 anys) havia començat a publicar. I en esclatar la Guerra Civil, Bel.larmí ja havia publicat més de cent treballs. I l'any 1911, essent no gaire cosa més que un senzill batxiller, a la "*Revista Frenopática Española*", hi tenia escrita una recensió sobre la neurastènia tropical i després, el mateix any, una recensió del mongolisme.

La "*Revista Frenopática Española*" era una publicació mensual que s'editava com 'Órgano Científico del Manicomio de San Baudilio de Llobregat' i estava dirigida per Antonio Rodríguez Morini. Van arribant a la revista notícies abundants sobre la psicoanàlisi, partir de l'àrea francòfona com, per exemple, la resenya de 1912 referent al XXII Congrés d'Alienistes i Neuròlegs Francesos, celebrat a Tunísia. Doncs bé, Bel.larmí Rodríguez Arias recull en la revista un comentari sobre el Congrés destacant la intervenció de M. Ley (11). I un any després, a través de la "*Revista Frenopática de Barcelona*" en Bel.larmí amb motiu del XVII Congrés Internacional de Ciències Mèdiques que va tenir lloc a Londres, hi ha uns resums de les Ponències presentades per Pierre Janet i Carl Gustav Jung, amb el títol "*El Psicoanálisis*" (11).

És a dir que als 16 anys Bel.larmí ja publicava treballs; cosa que s'explica, probablement, tenint en compte que estava en contacte amb la psiquiatria

des d'abans de començar a parlar, perquè el seu pare com ja hem dit era el doctor Rodríguez Morini.

2. - Comentaris a treballs publicats

Aquesta primerenca vocació psiquiàtrica l'he pogut comprovar, anys després, llegint els seus treballs que havia començat a publicar joveníssim, jo li deia, molt després, que ell havia començat a escriure notes en algunes revistes quan encara segurament duia pantalons curts, cosa que el féu somriure agradablement.

Les seves publicacions han estat molt nombroses en una i altra especialitat. I sempre han estat tan clares i precises com recordo que eren les seves classes, segueix Parellada.

"Tinc uns treballs publicats als "Annals Médico-Psychologiques". Si ho esmento, no és tan sols pel valor dels treballs, doncs, sobretot, perquè tal com tinc escrit a la meua tesi" (12):

"La 'importància que he donat a la munió de noms que la Neuro-Psiquiatria Catalana ha fornit a les tres importants revistes, m'ha semblat impressionant. Cal remarcar, encara, que la majoria d'ells sorgiren en un moment limitat (entre els anys 1930 i 1932), i responen a uns resums de les comunicacions presentades a la Société de Psychiatrie et de Neurologie de Barcelone', de la qual les sessions eren probablement seleccionades. I després certament signades com a corresponsal, per Bel.larmí Rodríguez Arias".

"A la pàgina 481 dels "Annals Médico-Psychologiques" (1931 - I), figura la 'Société Catalane de Psychiatrie et de Neurologie' que és el nou nom de l'Associació en que se celebren les sessions científiques, fins que -poc després- a la pàg. 215 de la mateixa revista (1932 - II), es publiquen les darreres recensions de les nostres reunions psiquiàtriques catalanes".

Hem de tenir en compte que aquesta "Société de Psychiatrie et de Neurologie de Barcelone" (escrit en francès, per ésser la llengua en que es publicaven els "Annals Médico-Psychologiques", naturalment), es converteix més endavant en "Société Catalane de Psychiatrie et

Neurologie” -i tot això és en bona part gràcies al Professor Rodríguez Arias, car els “annals” recollien el que ell els hi enviava-.

En definitiva, doncs, a l'any 1931, s'hi inicien als *Annals Médico - Psychologiques* les recensions de les sessions científiques celebrades per la Societat de Psiquiatria i Neurologia Barcelonesa. Aquesta sortida regular de la nostra psiquiatria a l'escenari europeu era alhora estimulant i també senyal de maduresa.

La tasca noble i compromesa i la constant dedicació de Bel.larmí com a Secretari corresponsal, mereix reconeixement i estima de tots els psiquiatres actuals.

3. – Converses confidencials Parellada - R. Arias

Barcelona, Setembre de l'any 1989.

Em comenta en Dídac que ha tingut unes converses confidencials amb Bel.larmí sobre diversos psiquiatres que ell havia conegut molt bé, i que en Parellada aprofita per recollir dades sobre ells, amb la finalitat d'ampliar l'estudi sobre '*Psiquiatres catalans*', deixant de banda -naturalment- els aspectes que poden desfavorir-los, però captant els seus principals trets personals i professionals.

Han començat parlant de Clifford W. Beers, el gran lluitador de la Higiene Mental que, havent estat ell mateix malalt mental i hospitalitzat, quan sortí amb l'alta mèdica, i recolzat per Adolph Meyer, desplega una immensa activitat per posar en marxa les '*Lligues d'Higiene Mental*', viatjant per tots els Estats Units, i per altres països.

Quan Rodríguez Arias anà a París, hi estigué els anys 1920 i 1921, i llavors a la càtedra de DUPRÈ, i presentat per René Charpentier, Beers exposà els seus plans, i les seves iniciatives. Beers era un home sintònic amb uns grans ideals en favor dels malalts mentals, i sintonitzà immediatament amb Rodríguez Arias, encarregant-li que organitzés la Lliga Espanyola d'Higiene Mental.

Així ho complí Rodríguez Arias, posant-se al davant, juntament amb J. M. Sacristán i José Germain -amb els quals, temps després, anà a Washington, al Primer Congrés d'Higiene Mental. Amb Sacristán i Germain s'entengueren sempre molt bé, eren bones persones, molt intel·ligents, i bons amics. El primer era deixeble directe de Kraepelin, i bon amic seu.

Com a psiquiatre havia conegut els homes més preclars de la Medicina Psicològica Mundial. En aquest moment recordo la seva opinió i per cert molt favorable, sobre Clyfford Beers, el fundador i promotor de les Lligues d'Higiene Mental. Igualment, havia conegut Clerambault, Régis, Krapelein, Bleuler, el portugués Almeida, l'italià Lugano, l'anglès Wilson, en fi, la èlit científica de la Medicina Mental Neurològica.

Després hem parlat del doctor Ot Moles. Era deixeble i col·laborador de Giné i Partagàs, i després treballà amb el fill, Artur Giné i Masrriera; i quan morí aquest darrer, heretà -és un dir, Rodríguez Arias ignora quins tractes van fer- Nova Betlem, i llavors fou quan decidí dedicar-se intensament, i de manera exclusiva, a la psiquiatria.

El Dr. Eroles era alt, prim, autoritari, de caràcter una mica especial, i bon clínic. El seu fill Manuel treballà al seu costat durant un temps, però durant la guerra, o després, hagué de marxar, i morí prompte. Al seu costat tenia, també, com a administradors, al seu germà Joan (que després fou Alt Comissari d'Espanya al Marroc), i al fill d'aquest darrer, Lluís.

Un dels mèrits de Moles fou el d'engegar la Societat de Psiquiatria i Neurologia de Barcelona, de la qual fou el primer Secretari. El doctor Pere Ribas i Pujol era un cavaller, un home que valia moltíssim però era agradabilíssim i modest, i amb el qual totes les relacions personals i professionals que es tinguessin amb ell resultaven plenament satisfactòries. A la conversa surt també Gayarre, ajudant de Cajal, que fou director de Ciempozuelos.

I després, com una espurna, el doctor Bernat, el director de Lloret de Mar, que no tenia cap coneixement especial de Psiquiatria, però que tingué l'habilitat de organitzar una institució discreta, on malalts de Barcelona que s'havien d'internar, podien anar-hi sense que ningú no se n'assabentés (mentre que s'ingressaven al Frenopàtic o a Nova Betlem, al cap d'una setmana tothom ho sabia). I els malalts sortien pel poble amb acceptació general, de manera que no era un internament clàssic, sinó molt elàstic. Allà

hi vaig ingressar a un excel·lent amic meu, un xicot molt intel·ligent, quan ja havia aprovat les oposicions de Medicina Militar; era el doctor Oms Hernández, que féu una esquizofrènia, i allà s'hi trobà perfectament .

Apareix també el nom de Pere Maza i Subirats, que es formà a Nova Betlem, on entrà com a metge ocupant el lloc del doctor Artigues i Sirvent, natural d'Alpicat, de la província de Lleida, el poble d'en Serés. Era un metge de moltes qualitats i molt bona persona, que havia publicat articles amb Rodríguez Arias, i em diu: "D'ell n'hi podria contar coses en Carreras i Verdaguer, que era company de curs, i en sap moltes dades ..".

Després parla de quan ell, junt amb el doctor Mira i el doctor Lliteras van entrar, els tres, per oposició, a l'*Asil del Parc*, l'any 1924, Asil que transformaren en la Clínica Municipal Psiquiàtrica d'Urgències.

El tomb de la conversa el du a comentar que el fill del doctor Rodríguez Méndez fou una calamitat; i no cal dir el nebot, Diego Ruiz, que estigué una temporada a Salt, que fou un home intelligentíssim, però que era simultàniament un gran psicòpata, un desastre ...

I parlant del Psiquiàtric de Salt, surt el nom del doctor Joaquim Castanys i Bernat, primer director, molt bona persona, que acabà la carrera de Medicina l'any 1916, i tot seguit es presentà a les oposicions a Salt. El meu pare estigué al Tribunal, i l'afavorí ...

Parlant del mateix tema, s'evoca també la personalitat una mica rara del doctor Alzina i Melis -"l'home de fusta", pels cognoms, i potser també per la particular manera d'ésser esquizoide que tenia-.

Finalment es parla, també una mica, tal com ha estat la conversa, saltirona com la cardina, de l'Institut Pere Mata de Reus. Comenta la figura del doctor Emili Briansó i Planes, que fou l'ànima de la fundació de l'Institut. Rodríguez Arias no sap on s'havia format, pensa que enlloc, però el fet és que estava molt ben format per l'atenció pràctica dels malalts mentals. En el fons, a Reus era com una mena de cacic, de manera que impulsà la gènesi i la dinàmica de l'esmentat Institut. Parla, després, del fill, Josep Briansó i Salvadó, que era una mica massa pretensions, però un bon clínic ...

El doctor Abelló treballà una temporada a l'Institut Pere Mata, però prompte ho deixà per impulsar els Laboratoris. Era un home sintònic, píctic, expansiu, simpàtic ...

I acabem lloant el record de la figura del doctor Salvador Vilaseca -bona persona i bon psiquiatre, i a més, magnífic arqueòleg ...-.

IV. – En Rodríguez Arias evoca la seva vida científica

1. - Presentació

El Dr. Dídac Parellada va organitzar unes reunions a la Càtedra de Psiquiatria del Professor Carles Ballús a las que acudien psiquiatres que establien un Col.loqui amb una personalitat invitada. Transcrivim l'Acta que el Dr. Parellada va redactar quan l'invitat fou el Dr. Bel.larmí Rodríguez Arias.

Iniciem avui el Col.loqui amb el Professor Rodríguez Arias, tan generós i magnànim que ha acceptat el venir fins ací, fent un sacrifici que estimem i valorem amb tot el que val, i que l'única cosa que podem fer és agrair-li públicament, perquè ell té moltes coses que ens pot ensenyar, car les seves experiències viscudes, que coneixem més o menys, des d'una joventut que era encara adolescència (i ací mateix, a la biblioteca de la nostra càtedra n'hi ha molts d'arxivats); però és que hi ha coses que no les escrivim mai, i que tanmateix cal que no es perdin del tot.

I aquesta ha estat la idea del doctor Parellada: tenir unes converses informals, una mena de col.loquis que ell amb el seu bon criteri dirigirà, i llavors sortiran records inèdits o poc coneguts, però que per nosaltres assoleixen un gran interès perquè són una contribució a la història de la psiquiatria, i concretament a la història de la psiquiatria catalana. Perquè el professor Rodríguez Arias ha estat no tan sols testimoni d'excepció, doncs també, encara, actor dinàmic de primera fila en tot el que en el nostre segle han estat la Neurologia i la Psiquiatria, en primer lloc a casa nostra, però també a tota Espanya, i a l'estranger.

Figurin-se doncs el bagatge valuós que posseeix respecte a esdeveniments viscuts, a personalitats que ha conegut i amb les que s'hi relacionà de prop, freqüentment, dels que ens podria contar les autèntiques maneres de pensar davant de les malalties mentals. I és una persona, a més, que per la seva vasta cultura psiquiàtrica ens podria explicar gairebé intimitats (intimitats professionals, naturalment) de les esmentades personalitats internacionalment reconegudes, doncs també sobre les diferents revistes psiquiàtriques que hi han hagut, i sobre els llibres que en el seu respectiu moment ha tingut una influència més marcada sobre les opinions i teories, l'evolució de les quals formaria ja una autèntica història de la nostra especialitat.

Però val més que obrim ja aquest col·loqui amb el Professor Rodríguez Arias que ha estat i és el primer catedràtic de Neurologia de la Universitat de Barcelona, l'any 1932. Però fent la salvetat que ha estat també mestre en el camp de la Psiquiatria, com demostrà així mateix en el període de la seva direcció al Manicomi d'Homes de Sant Boi. D'aquesta manera li cedeixo la paraula.

El Prof. Rodríguez Arias evoca els records viscuts a l'entorn de la Psiquiatria, des de la seva infantesa, a través de la professió del seu pare, el Dr. Antonio Rodríguez Morini, deixeble predilecte de Joan Giné i Partagás, del que aporta un comentari admiratiu.

Contestant a diverses preguntes, comenta també la seva precoç dedicació a la literatura psiquiàtrica, car als setze anys publicà el seu primer treball (una recensió d'un article d'un psiquiatre francès), a la *'Revista Frenopática Española'*.

Després glossa els seus anys de direcció facultativa al Manicomi d'Homes, a Sant Boi de Llobregat, a l'ensens que Emili Mira era director del de Dones. Veiem el que diu el Dr. Josep Pons Balmes del temps en que Bel·larmí va estar al Sanatorio de Sant Boi - Homes en qualitat de Director - Metge (13):

"Por lo que se refiere al Sanatorio de San Baudilio, debo confesar que su labor médica y asistencial era en el año 1930 muy pobre. Dicho Sanatorio albergaba la mayoría de enfermos de la entonces Beneficiencia, que dependía de la Diputación

Provincial de Barcelona, la qual pagaba a la Orden Hospitalaria de San Juan de Dios 2,50 ptas., por enfermo y día. La población de reclusos era aproximadamente de unos 1.300 enfermos. Había pocos médicos y toda la asistencia y tratamiento eran muy deficientes, lo cual era causa de un ambiente gris, sombrío y falto de estímulo. Gracias a la iniciativa y dedicación desde la Dirección, cambió favorablemente el ambiente del Sanatorio. Se construyó un nuevo pabellón para la Dirección y Especialidades y además laboratorios para análisis clínicos, anatomía patológica, psicología clínica, rayos X, etc."

I afegeix:

"Se nombraron varios médicos, además de los del establecimiento. Se organizó la terapéutica por el trabajo, se historiaron los enfermos (lo cual estaba antes casi abandonado), se iniciaron y comprobaron los tratamientos de entonces, siendo uno de los primeros establecimientos mentales que organizaron tratamientos con insulina". "En definitiva, durante dicho periodo fueron muchas las comunicaciones, reuniones, conferencias y trabajos de la especialidad. Asimismo, se multiplicaron las altas, permisos y en general cuanto contribuyera a la dinamización del enfermo mental".

Amb la Guerra Civil, al juliol de 1936, va desaparèixer tota l'organització sanatorial que es portava des de l'any 1930. I després esmenta la vocació didàctica professada a la càtedra de Neurologia de la Universitat Autònoma (1932 - 1939).

Ens explica també el perfil d'algunes figures particulars (com les de Diego Ruiz, i de Max Bembo), i la peculiar personalitat de Clifford S. Beers (ja esmentat), evocant també el pas de Kraepelin, Clerambault, i d'altres grans mestres de la psiquiatria, per Barcelona. Acabant per donar records personals del doctor Galcerán, Salvador Vives, Martí i Julià, Busquet Teixidor, W. Coroleu, Molas, etc. En conjunt, ens mostrarà una interessantíssima perspectiva de la Psiquiatria dels anys vint i trenta, aplegada a la Societat.

2. – Bel.larmí ens refereix la vivència clau de la seva biografia

Moltes gràcies, abans que tot, per l'honor que em dispensa el professor Ballús i tots els que formen part d'aquest magnífic departament de Psicologia o de Psiquiatria de la Facultat de Medicina, i també al doctor Dídac Parellada, al que veig tot sovint a la Reial Acadèmia de Medicina, fent una tasca de recopilació de dades que val la pena de tenir sempre en compte.

Aquest agraïment és tant més important quan fa *seixanta set anys que vaig sortir llicenciat d'aquesta Facultat de Medicina*, concretament el dia 8 de Juny de l'any 1916. Ha plogut molt. Però voldria dir seguidament que no s'espanti ningú, perquè sóc una persona completament normal. L'única cosa que he volgut fer en el transcurs de la meua vida m'ha costat moltes contrarietats, però també he arreplegat moltes "prebendes", merescudes o no, ha estat la conseqüència de la tenacitat, la laboriositat i l'entusiasme.

Quan vaig acabar la carrera, després d'haver escoltat de llavis del meu pare, cada dia des de que era menut, el que representava per ell la psiquiatria, amb els esforços dedicats al sentit assistència -propriament manicomial, de la seva època-, cal tenir en compte que el meu pare, el doctor Antonio Rodríguez Morini, com deia el doctor Parellada, fou un *alienista* de finals del segle passat (segle XIX), dels que podríem qualificar com de "viejo cuño"; i que a ell, aleshores, no li agradava parlar de psiquiatria, car encara parlaven de freniatria, de frenopatologia, i el qualificatiu professional de psiquiatra no li sonava bé: volia dir-se alienista.

Cal precisar que en aquella època, àdhuc a França (i ell s'havia format a l'entorn dels alienistes francesos de llavors), el psiquiatra s'anomenava públicament alienista; així, per exemple, puc recordar a tall d'anècdota que l'any 1929, quan l'Exposició Internacional de Barcelona, se celebrà a Barcelona un Congrés d'especialistes francesos, que ocasionalment tenien lloc pels de fora de les fronteres del seu país, i el Congrés es deia *d'Alienistes i Neuròlegs de llengua francesa*.

I escoltant el concepte que a ell li mereixia, com a persona que dirigia un Manicomi, i que el dirigia des d'un punt de vista pluridimensional, i que tenia cura dels malalts mentals, que llavors eren també qualificats de "*alienados*", de "*enagenados*", o de "*orates*". Això vol dir que quan jo

vaig acabar la carrera potser tenia un concepte probablement una mica restringit del que significava ésser psiquiatra, a l'any 1916.

El meu pare m'envia a Madrid. Aleshores, allà tenia una importància considerable la cèlebre "*Residencia de Estudiantes*", obra floreixent de la "Institución Libre de Enseñanza", muntada i dirigida pel Jimenez Frau. De sobte, em vaig trobar ficat en un ambient que podríem qualificar d'oxfordià. En realitat, allò era una còpia, en la mesura del que era possible aplicada al nostre ambient, del que a Oxford s'hi podia tenir en compte. I llavors vaig conèixer a dues persones que han estat, sempre, per mi, uns mentors dels que he copiat moltíssimes coses, i que fins que moriren em brindaren una amistat autèntica.

Em refereixo a José Miguel Sacristán i Gutiérrez, psiquiatra del tipus kraepe linià autèntic, íntim amic i contertuli del filòsof José Ortega i Gasset. L'altre era Gonzalo Rodríguez Lafora, que havia ampliat els seus estudis primer a París, més tard a Berlín, i posteriorment a Washington, i què amb aquesta experiència que havia assolit tridimensionalment, a l'ensems d'haver estat deixeble de Ramón y Cajal, li permeté abordar l'estudi de les malalties mentals amb un criteri diferent del que jo havia viscut a Barcelona, al costat del meu pare.

M'agrada poder dir que el meu pare no volgué mai que jo seguís les petjades de l'alienista. Ell deia que l'alienista era una persona que sofria, que patia, car era un professional que la societat el tenia pràcticament arraconat. I ara recordo que quan jo era alumne de l'Escola Pia del carrer de Balma, alguns bidells, no sé si a vegades per rebaixar-me, i potser en d'altres moments per enaltir-me, deien: "Aquest és el fill del director del Manicomi de Sant Boi". I els meus companys em miraven, alguns amb cara de commiseració, i d'altres amb cara d'estranyesa. I allò representà per mi, un desig de fugir d'aquella mena d'imatge que es tenia del psiquiatra en aquells temps ja llunyans. I aleshores em vaig desplaçar, en part, vers la neurologia.

I el meu pare m'envià a París, guiat pel consell del professor August Pi i Sunyer, un dels grans mestres d'aquesta Facultat de Medicina, i per Leandre Cervera, que sempre fou un condeixeble amb el que comentàvem en una forma exhaustiva tot el que representaven els programes mèdics, i científics en general, d'aquella època, i recordant-me del que jo havia après a Madrid, de llavis d'en Lafora i d'en Sacristán, i de Pio del Rio Ortega, se

m'ha ofert l'avinentesa, i jo la vaig aprofitar, d'anar a París, on vaig arribar precisament quan s'havia celebrat el primer aniversari de l'armistici; així, vaig tenir la sort d'ésser rebut amb els braços oberts. Vaig estar a la Clínica del Professor Pierre Marie, i vaig treballar a l'Institut Pasteur, i quan vaig tornar, venia amb la intenció d'ésser un "neuro-psiquiatre", concepte que llavors tenia una gran vàlua -tant és així, que Lafora representava el perfecte neuropsiquiatre de l'època-.

Llavors, al costat d'un gran company meu, amb el que sempre vaig tenir unes relacions estrictament fraternals, i que m'agrada recordar-lo ací, car fou el primer professor de Psiquiatria a la Universitat Autònoma de Barcelona, el doctor Emili Mira i López, ens trobarem un dia junts com metges municipals que ens enviaren a un lloc inhòspit i desagradable, conegut amb el nom d'Asil del Parc, del que és molt possible que alguns dels presents tinguin referència directa, i allà se'ns oferí l'oportunitat de crear un *Dispensari de Malalties Mentals*, que després es convertí en una Clínica Psiquiàtrica d'Urgències. I dins d'ella, Mira tenia al seu càrrec tot el que feia referència a la psiquiatria, i jo cuidava dels afers que feien referència a la neurologia.

Tot això era a l'any 1933, i coincidia amb la Universitat Autònoma de Catalunya.

V. – Anotacions Bibliogràfiques

1. BUQUERAS BACH, Fcesc. Xavier; MASSONS ESPLUGAS, Josep M. "La 'Revista Médica de Barcelona': dotze anys al servei de la Medicina Catalana". *Gimbernat*, 1994, XXII, 11 - 18.
2. BUQUERAS BACH, Fcesc. Xavier; BUQUERAS CARBONELL, Mònica. "Presència del Dr. Emili Mira i López a la 'Revista Médica de Barcelona'". *Gimbernat*, 1998, XXX, 53 - 67.
3. Libro dedicado al Dr. BelIarmí Rodríguez Arias en su 80º aniversario. Real Academia de Medicina de Barcelona. Barcelona, 1975 / 1976.
4. DOMENECH, Edelmira; CORBELLÀ Jacint. "Las vertientes principales en la obra médica de Giné i Partagás". *Asclepio*, 1969, 21, 173 - 178. *Bases històriques de la Psiquiatria Catalana Moderna*. 159 - 166.

5. CALBET, Josep M.; CORBELLÀ, Jacint. "La obra psiquiàtrica del doctor Antonio Rodríguez Morini". *Act. I CIHMC*, 1970, III, 318 - 325. *Bases històriques de la Psiquiatria Catalana Moderna*. Edelmira Domenech, Jacint CORBELLÀ, Dídac PARELLADA (editors), 241 - 248.
6. DOMENECH, Edelmira; CORBELLÀ, Jacint. "La obra psiquiàtrica de Arturo Galcerán Granés". *Asclepio*, 1969, 21. 151 - 171. *Bases històriques de la Psiquiatria Catalana Moderna*. 223 - 237.
7. BUQUERAS BACH, F. J. "La asistencia psiquiàtrica en Cataluña durante la primera mitad del S. XX". *Papeles del P. Jofré*. Año 4, nº 1. Abril 2000.
8. Converses amb el Dr. Bel.larmí Rodríguez Alonso - Cuevillas. (Abril - Maig 2001).
9. SOLÉ - LLENAS, José. "Contribución a la evolución de la Neuroradiología". (Relatos y consideraciones personales). *Col. de Nycomed Amersham*. Barcelona, 2000. 28 - 29; 54 - 57; 136 - 137.
10. VIDAL TEIXIDOR, Ramón. "Al mestre i amic Bel.larmí Rodríguez Arias". Op. Cit. (3) 156.
11. CARLES, F.; MUÑOZ, I.; LLOR, C.; i, MARSET, P. *Psicoanálisis en España - 1968*. Asociación Española de Neuropsiquiatria. Madrid, 2000.
12. Parellada FELIU, Dídac. "Aportació a l'Estudi de l'Evolució Psiquiàtrica en el Segle XX" (analitzada a través de les revistes de l'època). *Tesi Doctoral* dirigida pel Professor Joan Obiols Vié. *Universitat de Barcelona*. Facultat de Medicina. Departament de Psiquiatria i Psicologia Mèdica. Barcelona, Setembre 1978. Vol. I, P.: 437.
13. PONS BALMES, José. "Historial hospitalario del Dr. Bel.larmí Rodríguez Arias" Op. Cit. (3). 140 - 141.